

Віра КУЦЕНКО, Галина ТРІЛЛЕНБЕРГ

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДОМІНАНТА – ГОЛОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Головним сьогоднішнім завданням стало виробництво компетентних людей, які були б здатні застосовувати свої знання в умовах, що змінюються, чия основна компетенція полягає в умінні включатися в постійне самонавчання впродовж усього життя.

М. Ш. Ноулз

Розкрито сутність нинішньої освітньої домінанти, її значення у забезпеченні соціально-економічного зростання, підкреслюється необхідність зміни останньої в сучасних умовах глобалізації, обґрунтовуються основні напрями підготовки кадрів у сучасних умовах, які забезпечували б сталий розвиток.

Ключові слова: інновація, домінанта, глобалізація, кадри, освіта, фундаменталізація освіти, імперативи, сталий розвиток, інновація.

Глобальні проблеми виживання людства вказані в багатьох міжнародних документах. Зокрема, відома доповідь Римському клубу „Межі зростання” (1972 р.), підготовлена на основі дослідження найближчих і віддалених наслідків великомасштабних рішень, пов’язаних з обраними людством шляхами розвитку. Досліджувались п’ять основних глобальних процесів: швидка індустріалізація, зростання, з одного боку, чисельності населення, а з іншого – нестача продуктів харчування, вичерпання запасів невідновлювальних ресурсів, деградація природного середовища.

Другий документ, в якому зазначається, що людство переживає „вирішальний момент своєї історії”, – „Порядок дня на XXI століття” (1992 р.). Серед гострих проблем сучасності названі: бідність, голод, погіршення здоров’я населення та стану екосистем, неграмотність, від яких залежить добробут. Подолати ці проблеми можна, по-перше, спільними зусиллями на основі глобального партнерства в інтересах забезпечення сталого розвитку, по-друге, завдяки зростанню освітнього рівня населення, освітньої домінанти, що сприятиме переходу від логіки сили та страху до етики ненасилля, розумної поведінки, взаємної поваги тощо. Сучасна людина має вміти успішно вирішувати глобальні й локальні проблеми в умовах невизначеності. Світова практика свідчить, що людина з більш високим освітнім рівнем успішніше справляється з цими проблемами.

Тому не дивно, що в світі прискорюються темпи оновлення знань, швидко вдосконалюються техніка і технології, засоби передачі та обробки інформації. Водночас змінюються вимоги особистості та суспільства до освіти, змісту та організації підготовки кадрів, які суттєво впливають на економічні показники. Цей вплив, як свідчить світовий досвід, посилюється з переходом від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства, в якому інформація виступає як ресурс розвитку, домінанта суспільного життя. Успіх зазначених процесів залежить від якості освіти та підготовки кадрів. Як відомо, освіта – це джерело забезпечення економіки кваліфікованими кадрами,

© Віра Куценко, Галина Трілленберг, 2013.

осередок створення нових знань; це конструктивна складова інноваційної економіки. Відставання в розвитку освіти негативно позначається на конкурентоздатності держави, на національних перспективах. А тому вона (освіта) має бути доступною для громадян, а якість відповідати кращим вітчизняним і міжнародним зразкам. Щоб готувати компетентних спеціалістів, освіта має постійно вдосконалюватись, ставати більш фундаментальною. Пошуку шляхів вирішення цієї *актуальної проблеми* присвятили свої *дослідження* О. Амоша, Г. Андрощук, М. Бовтенко, М. Бутко, О. Гаращук, М. Дробноход, В. Євтушевський, Г. Єльнікова, І. Жилаєв, Т. Заяць, М. Згуровський, С. Кириленко, В. Коровін, В. Кремень, В. Кривоус, В. Олійник, В. Сиченко, О. Старицька, А. Радугін, М. Романюк, Л. Перевозчикова, О. Потапова, В. Шапошник та багато інших.

Однак нинішня ситуація в соціально-економічному розвитку України свідчить про те, що стан освіти загалом та підготовки кадрів ще не відповідає потребам економіки й суспільства. Тому *метою нашого дослідження* є обґрунтування напрямів розвитку освітньої домінанти, зокрема, підготовки кадрів у контексті забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізації.

У більшості країн світу останнім часом відбувається оцінка життєдіяльності суспільства, що базується на знаннях, на інтеграції освіти та науки, які є важливими чинниками соціально-економічного розвитку, зокрема в країнах, які вступили в епоху індустріального розвитку, а їх економіка базується на знаннях. Проте нинішній стан розвитку зазначеного виду економічної діяльності не забезпечує цього. Освіта не реагує на стрімкі зміни в економіці та соціальній сфері, не володіє розробленими механізмами випереджаючого розвитку на близьку і далеку перспективу. Як наслідок, спостерігається деформація структури та обсягів підготовки кадрів, їх невідповідність реальним потребам ринку праці, соціальним і кар'єрним очікуванням молоді.

Сьогодні кількісний та якісний склад трудового потенціалу, обсяг і структура підготовки кадрів в Україні не адекватні стану економіки країни, в результаті чого навіть на високотехнологічних підприємствах частка працівників високої кваліфікації становить не більше 15% від загальної чисельності [1]. Для порівняння зазначимо, що, наприклад, у Німеччині цей показник досягає 56%, у США – 43%, у Франції – 38%. Дефіцит кадрів, низький рівень їх компетентності негативно позначається на соціально-економічних показниках України, які є одними з найнижчих у Європі. Розвиток ринкової економіки потребує кардинальних змін, більш високої якості освіти працівників, гнучкості та органічної інтеграції з економікою, орієнтації на постійні зміни попиту та пропозиції кадрів на ринку праці. Освітній рівень працюючого населення в Україні значно відстає від високорозвинутих країн (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл працюючого населення України за рівнем освіти

	Рівень зайнятості населення у віці 15–64 років, у відсотках						
	Усього	у тому числі мають освіту					
		повну вищу	базову вищу	неповну вищу	повну загальну середню	базову загальну середню	початкову загальну або не мають освіти
2000	59,0	77,8	70,3	69,0	53,5	32,8	24,1
2005	61,5	80,5	52,6	70,1	61,0	38,8	19,1
2009	61,0	77,1	44,4	68,9	57,7	39,7	16,2
2010	61,5	76,2	46,7	69,6	58,7	38,6	14,3
2011	61,9	75,9	41,3	68,8	59,5	37,5	11,8

Примітка: Наведено за [2, с. 143].

Разом із тим, український освітній простір упродовж багатьох років характеризується високою щільністю закладів вищої школи (рис. 1).

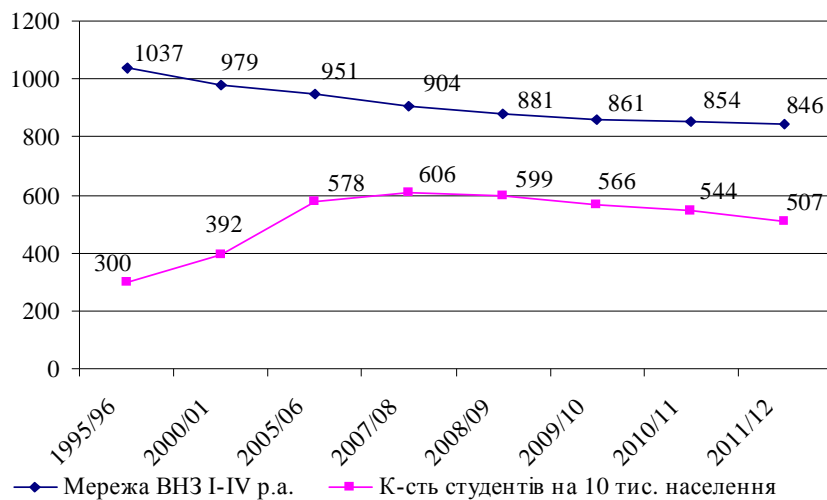

Рис. 1. Динаміка мережі ВНЗ I-IV рівнів акредитації і кількості студентів на 10 тис. населення [2, с. 143]

Незважаючи на те, що останнім часом мережа ВНЗ має тенденцію до скорочення, вона в Україні залишається доволі розгалуженою. Повільно відбувається оптимізація мережі як приватних, так і державних вишів, у тому числі їх філій, де, як правило, не створено належних умов для забезпечення високоякісної підготовки кадрів. І це тоді, коли вища школа має гнучко реагувати на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, здатного виокремлювати перспективні напрями розвитку вищої освіти, зосередивши на них наявні ресурси. Тобто серед стратегічних напрямів розвитку системи підготовки кадрів при формуванні гнучкої інноваційної системи слід виділити таку, як забезпечення економіки найбільш затребуваними професійними кадрами. Особливої уваги при цьому потребує вирішення проблеми викладацьких кадрів, здатних відповідати вимогам сьогодення, готувати випускників на інноваційній, фундаментальній основі, яка передбачає зміну своєї парадигми. Прийняття європейською спільнотою парадигми „Освіта через усе життя” базується на тому, що в швидкозмінюваній реальності необхідно вчитись ефективно працювати з постійно змінюваною інформацією як в умовах її дефіциту, так і в умовах надлишку. При цьому головна увага має бути сконцентрована не на рецепції¹ інформації, а на методах її генерації².

Вища освіта, як зазначалось вище, яка є однією з провідних сфер людської діяльності, може розглядатись і як загальнолюдська цінність, що значною мірою визначає соціальне й професійне становлення людини, формує її особистість. Іншими словами, вища школа – це важливий соціальний інститут, який виступає каталізатором соціально-економічного розвитку країни через підготовку кадрів. Адже кадрові потреби

¹ Рецепція інформації – це процес зчитування здобутої інформації.

² Генерація – це процес випадкового вибору інформаційного компонента з багатьох можливих і рівноправних.

сучасної економіки надзвичайно різноманітні та охоплюють спеціалістів із різних галузей економіки, у тому числі фахівців у сфері нанотехнологій, програмістів, менеджерів інновацій тощо. Тому нині у сфері підготовки кадрів важливим є:

- підготовка кадрів у напрямку організації та управління у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для залучення та закріплення талановитої молоді у сфері інноваційної діяльності;
- створення багаторівневої системи неперервної освіти в інноваційній сфері, в т. ч. формування державного замовлення не лише на професійну підготовку, а й на перепідготовку кадрів (підвищення кваліфікації) в напрямку інноваційної діяльності;
- підтримка модернізації системи вищої освіти, щоб вона більшою мірою відповідала потребам глобальної економіки, заснованої на знаннях;
- створення умов для інноваційного розвитку вищої освіти та введення її в національну інноваційну систему;
- розвиток моделей неперервної професійної освіти;
- формування моделей інтегрованих закладів вищої професійної освіти, створення бізнес-інкубаторів і моделей науково-дослідницької та проектної діяльності студентів із використанням потенціалу навчального закладу та промислових підприємств;
- розвиток моделей обласних регіональних центрів по роботі з обдарованими дітьми;
- забезпечення високої якості освіти загалом.

Стрижнем підготовки висококваліфікованих кадрів у вищих навчальних закладах виступає залучення студентів до дослідницької роботи. Оптимальні умови для цього складаються в дослідницьких університетах, де відбувається інтеграція освіти та науки. Ця інтеграція привела до того, що в країнах з високорозвинутою економікою фактично створена нова інноваційна структура, в якій конкретні результати наукових досліджень забезпечують виробництво нових знань. Через технопарки, ІТ-парки, бізнес-інкубатори отримані знання транслюються у сферу виробництва. Випускник такого вищого навчального закладу підготовлений до практичної діяльності як у дослідницькій, так і у виробничій сферах. Він має бути:

- професійно компетентною людиною, яка володіє знаннями про сутність предмета та специфіку засобів і способів своєї професійної діяльності;
- людиною, яка орієнтується в інваріативних і суттєвих характеристиках відповідного явища, з яким йому доводиться мати справу, вміє виявити ці характеристики та перетворювати їх у кожному конкретному випадку;
- фахівцем, який уміє передбачати та прогнозувати глибинні зміни завдань та умови своєї діяльності, розробляти способи й засоби їх вирішення.

Формуванню такого фахівця має сприяти фундаменталізація освіти як основа якісного навчання у вищому навчальному закладі, створення для студента можливості повноцінно розуміти теоретичні засади майбутньої професійної діяльності, можливі її зміни. Проте в Україні цей статус отримують не завжди ті, хто відповідає вимогам цього статусу вишу. Підтвердженням останнього може слугувати така статистика: із 14 діючих дослідницьких університетів, наприклад, у 2010 р. жоден не ввійшов до 50 найкращих університетів України. А тому аналіз підходів до формування такого роду університетів в інших країнах заслуговує на увагу. Зокрема, цікавим є досвід США, де діяльність дослідницького університету характеризується такими індикаторами:

- здатність генерувати та здійснювати трансфер сучасних знань;
- орієнтація на наукові, насамперед фундаментальні дослідження та розробки;

- наявність системи підготовки фахівців із науковим ступенем;
- орієнтація на сучасні напрями науки, високі технології й інноваційний сектор в економіці, науці, техніці;
- високий професійний рівень викладачів, прийнятих на роботу за конкурсом;
- наявність можливості запрошувати провідних спеціалістів із різних країн світу на тимчасову роботу;
- інформаційна відкритість й інтеграція в міжнародну систему науки й освіти;
- сприйнятливість до світового досвіду і гнучкість щодо застосування нових методів наукових досліджень і викладання;
- формування навколо університету специфічного науково-технічного й економічного простору.

Значна роль у розвитку дослідницьких університетів належить Лізі європейських дослідницьких університетів (ЛЄДУ – League of European Research Universities), діяльність якої характеризується прагненням поширювати свої принципи в суспільстві, впливати на дослідницьку й академічну політику в Європі та розвивати співпрацю між університетами – членами ЛЄДУ для обміну досвідом в освітній та науковій діяльності. Студенти такого вишу здійснюють самостійний пошук, долучаються до реального проектування. При цьому важливо забезпечити, щоб тематика досліджень студентів здійснювалась з урахування потреб виробництва. Такий підхід сприятиме тому, що вища освіта буде зорієнтована на підготовку фахівців, які є: професійно компетентними, володіють знаннями сутності предмета та його специфіки, засобами і способами своєї професійної діяльності; добре орієнтуються в інноваційних і суттєвих характеристиках відповідних явищ, з якими фахівцям доводиться мати справу; вміють передбачати та прогнозувати глибинні зміни та умови своєї діяльності. Тобто сьогодні головною функцією вищої школи є не лише забезпечення передачі конкретних знань і трансляції культурного коду, а й розбудова інформаційного суспільства, інноваційної економіки. Все це потребує зміни функцій освіти.

У середині минулого століття американський економіст Ф. Махлуп висунув теорію про перехід до інформаційної економіки, про перетворення інформації в один із ресурсів. Інформацію він розглядає як систему взаємопов'язаних процесів, зокрема:

- інформаційного – представлення всієї соціально значимої інформації у формі, доступній для збереження, обробки та передачі;
- пізнавального – формування та збереження цілісної інформаційної моделі світу;
- матеріального – будівництво глобальної інфраструктури електронних засобів зображення, обробки та передачі інформації.

Однією з них є створення інформаційно-комунікаційного освітнього (ІКО) середовища, яке розглядаємо як простір, що сприяє формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) студентів. ІКО простору властиві такі особливості, що сприяють досягненню визначеної цілі:

- неперервність інформаційно-комунікаційної підготовки студентів;
- інтегративність різних рівнів системи освіти щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності;
- відкритість змісту та процесу формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів;
- адаптивність процесу формування компетентності;
- оцінка результативності формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців сфери освіти тощо.

Використання в освітній сфері інформації сприяє насамперед підвищенню якості знань. Останні, особливо нині, містять інформаційний компонент. Проте знання й інформація – це не одне і те саме. Інформатизація освіти є одним із пріоритетних напрямів інформатизації сучасного суспільства загалом і процесом забезпечення сфери освіти методологією та практикою розробки й оптимального використання сучасних інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання.

Інформатизація певною мірою позначилася і на формуванні моделей освіти. Нині, як відомо, виділяються дві моделі:

- модель, заснована на принципах просвіти та навчання;
- модель, сформована на базі неперервної освіти, основою якої є принцип інформування (зміст освіти визначається потребою тих, хто навчається, в знаннях та інформації, необхідних для вирішення особисто значимих завдань). Ці обидві моделі взаємодоповнюють одна одну.

З розвитком науково-технічного прогресу виникає щораз більша потреба в інженерах, які, на думку В. Борзенкова, мають не лише розробляти, а й управляти розумною машиною [3, с. 66–78]. Підготовці таких кадрів велика увага приділяється в країнах Європейського Союзу, де науково-дослідний напрям у секторі інформаційно-комунікаційних технологій є пріоритетним. З цією метою тут впроваджується Рамкова програма з розвитку досліджень і технологій, яка фінансує наукові дослідження в ЄС на 2007–2013 рр., у тому числі – створення цифрових бібліотек і сховищ даних, які допоможуть зберігати, розвивати і поширювати культуру, поліпшувати навчальні та освітні системи, посилювати творчі можливості суспільства.

В Україні сектор ІКТ також входить до пріоритетних напрямів науково-технічного розвитку, визначених Законом України „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, сталого розвитку, національної безпеки України та підвищення рівня життя населення. За напрямом „Інформаційні та комунікаційні технології” Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 р. на період до 2025 р. затверджено пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Як відомо, 2011 р. було оголошено Роком освіти й інформаційного суспільства. Для його реалізації було передбачено здійснення таких заходів: 1) визначення вимог щодо компетентності педагогів стосовно інформаційно-комунікаційних технологій і встановлення відповідної процедури сертифікації; 2) створення відкритої єдиної державної електронної бази даних з питань освіти, розроблення та впровадження на її основі єдиної інформаційної системи управління освітою; 3) аналіз стану розвитку сучасної освіти та розроблення стратегії її розвитку на наступні 10 років.

Проте донині, незважаючи на те, що в Україні прийнято багато законів, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності („Про інноваційну діяльність” (2002 р.), „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферту технологій (2006), „Про наукові парки” (2009) тощо), наша держава за рівнем розвитку інноваційної діяльності значно відстає від країн Західної Європи (рис. 2).

Покращенню цієї ситуації має сприяти активація інноваційної діяльності у сфері підготовки кадрів, що, в свою чергу, потребує значного поліпшення ресурсного забезпечення, перш за все, фінансового. Нині, як свідчать результати проведеного SWOT-аналізу, як бюджетне, так і позабюджетне фінансування вищих навчальних закладів, наявні в них власні ресурси є недостатніми для забезпечення підготовки кадрів, які відповідали б світовим зразкам (рис. 3).

Рис. 2. Розвиток інноваційно активних підприємств та впровадження нових технологій [4, с. 34–40]

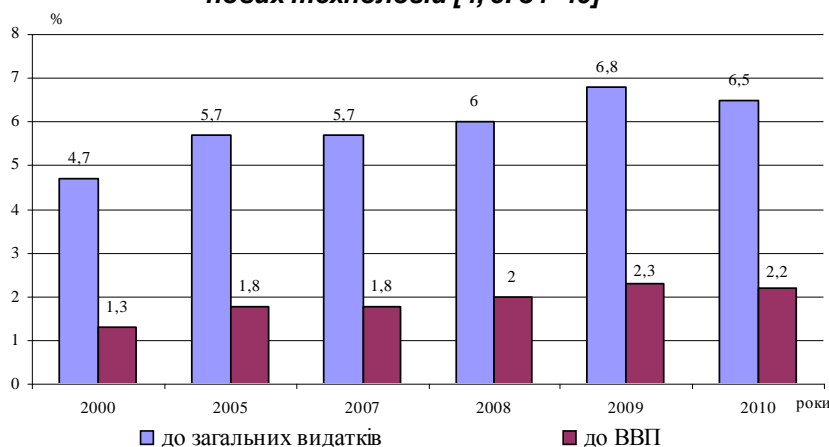

Рис. 3. Динаміка показників фінансування вищої освіти у % до загальних видатків і до ВВП [5, с. 3]

Наслідком цього є застаріла й недостатньо розвинута матеріальна база навчальних закладів. Недосконалою є й нині існуюча бізнес-модель, яка могла б поліпшити фінансово-інфраструктурну ситуацію вишів.

Щоб оптимізувати витрати на освіту, держава має вищим навчальним закладам надати велику фінансову самостійність, дозволити створювати наукоємні підприємства, де студенти знайшли б застосування власним ідеям, розробкам, і, разом із тим, могли б покращити свій фінансовий стан, як це, наприклад, організовано в науково-технічному парку, що діє при Московському університеті ім. М. Ломоносова, де створено 2,5 тис. робочих місць. Тут працюють, окрім співробітників ВНЗ, студенти, аспіранти, дослідники.

Водночас для поліпшення фінансового забезпечення ВНЗ необхідно більш активно залучати бізнес і кошти регіональних органів влади. Це досягається тоді, коли вищі навчальні заклади стають інтегрованими компонентами освіти, науки та бізнесу. Саме такий підхід дає змогу вишам ставати центрами інноваційно-технологічного розвитку та підготовки кадрів міжнародного рівня. Йдеться про формування університетів нової

моделі, яка, як зазначалось вище, охоплює: технопарки; бізнес-інкубатори; офіси комерціалізації; наукоємні виробництва тощо. А це важливий крок до модернізації вищих навчальних закладів, яку розглядаємо не як реалізацію якогось комплексу заходів, а як неперервний еволюційний і продиктований життям процес удосконалення системи підготовки кадрів – важливого чинника забезпечення сталого соціально-економічного зростання в сучасних умовах.

Світова практика свідчить, що у високорозвинутих країнах економіка базується на міцному освітньо-науковому фундаменті. Фундаменталізація вищої освіти передбачає гармонійне поєднання загальноосвітніх і спеціальних знань, моральних, естетичних, соціальних цінностей, забезпечуючи при цьому можливість повноцінного розуміння теоретичних основ професійної та соціальної діяльності, що дає змогу розвинути у студентів здатність до інноваційного мислення, а також означає взаємозв'язок окремих сфер знань, створення передумов для подальшого життєвого і професійного самовизначення, особистої гуманітаризації. І вона (фундаменталізація) забезпечується не лише на етапі підготовки, а й на етапі підвищення кваліфікації кадрів.

Проте в Україні в останні два десятиріччя практично зруйнована система підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, яка існувала в умовах командно-адміністративної системи. Сьогодні в розвитку вищої освіти головним є не потреба економіки в кадрах, а попит підростаючого покоління на освітні послуги. В країні сформувався такий ринок освітніх послуг, на стані якого відобразились ілюзорні уявлення молодих людей, їх сімей про життєві перспективи громадян з дипломом. Гіпертрофованих масштабів набула підготовка менеджерів, бухгалтерів, економістів, технологів, соціологів. Водночас частка технічних спеціалістів різко зменшилась, а якість підготовки фахівців загалом, як зазначалось вище, знизилась. Для подолання цієї проблеми необхідно ввести нову систему критеріїв оцінки діяльності навчальних закладів, що потребує створення відповідної навчально-матеріальної та дидактичної бази, постійної модернізації освіти та формування умов для їх (ВНЗ) інвестиційної привабливості. Проте, щоб виші стали інвестиційно привабливими, вони мають відповідати запитам населення. Це дасть змогу сформувати в процесі навчання нові професійні компетентності, а також сучасні виробничі відносини та навички самоосвіти, розвиваючи пізнавальні здібності особистості. Підвищенню якості підготовки кадрів сприяло б й залучення до процесу підготовки фахівців роботодавців. Останньому має сприяти прийняття законодавчих й нормативних актів, що передбачали б створення організаційних та економічних умов для зацікавлення бізнесу й освітніх закладів питаннями визначення обсягів підготовки кадрів, розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів, формування змісту, незалежної оцінки якості освіти, надання баз для практики, створення умов, які сприяли б закріпленню молодих спеціалістів у сфері виробництва.

Світова практика свідчить, що в інтересах будь-якої держави є залучення до навчання іноземних абітурієнтів, нарощування експорту освітніх послуг. Це забезпечує не лише збільшення бюджетних надходжень, а й сприяє зближенню національних культур. Підготовка кадрів для інших країн відкриває дорогу до нових ринків, а обмін досвідом стимулює спільний пошук нових технологій та інвестицій. Важливим кроком на цьому шляху є відкриття філій українських вишів у країнах (близького і далекого зарубіжжя), де існує велика українська діаспора.

Це позитивно позначається не лише на фінансових ресурсах вишів, а й на іміджі нашої країни, на її соціально-економічному розвитку. Адже між якістю освіти та економічними показниками існує кореляційна залежність (табл. 2).

**Порівняння рейтингів університетів
провідних країн з їх економічними показниками**

Країна	Місце за ВВП	Середній рейтинг університетів
США	1	1
Японія	2	8
Китай	3	22
Німеччина	4	3
Франція	5	25
Великобританія	6	2
Італія	7	14
Росія	8	34
Іспанія	9	7
Канада	10	4

Примітка: Наведено за [6, с. 121].

Як видно із табл. 2, перше місце за економічними показниками і за рейтингом університетів належить США. Україна не увійшла ні до першої, ні до другої групи країн.

Таким чином, для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в Україні важливим є підвищення якості освіти. Цьому має сприяти посилення інноваційної складової освітнього процесу, об'єднання зусиль освіти, науки, бізнесу (передбачуваного роботодавця). Це, на наш погляд, сприятиме прориву у підготовці конкурентоздатних кадрів, у забезпеченні сталого розвитку.

Література:

1. *Supporting growth and jobs – an addenda for the modernization of Europe's higher, education Systems.* – Luxemburg : Publications office of the European Union, 2011. – 26 p.
2. *Економічно-активне населення України 2011 : [стат. зб.].* – К. : Державна служба статистики України. – 2012. – 203 с.
3. *Борзенков В. Г. На пути к единой науке о человеке / В. Г. Борзенков // Человек.* – 2004. – № 3. – С. 66–78.
4. *Сиченко В. В. Система та механізми управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні // Економічний форум.* – 2011. – № 2. – С. 34–40.
5. *Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року. Статистичний бюлетень.* – К. : Держкомстат України, 2011. – С. 3.
6. *Шамова Т. И. Управление образовательными системами / Шамова Т. И., Давиденко Т. М., Шибанови Г. Н.* – М., 2007.
7. *Боголіб Т. М. Механізми інтеграції науки і освіти як інноваційна складова національної економіки / Боголіб Т. М. // Вісник економічної науки України.* – 2010. – № 1. – С. 37–42.
8. *Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни // Дзеркало тижня.* – 2011. – № 2.
9. *Коровин В. М. Реализация основных положений компетентного подхода в образовательной деятельности российских вузов / В. М. Коровин // Вестник ВГУ.* – 2010. – № 1. – С. 110.
10. *Микитина А. И. Инновационный подход в образовательной системе.*

- Отраслевой подход подготовки специалистов / А. И. Микитина, М. В. Николаев // Региональная экономика : теория и практика 2010. – №16(151). – С. 27–32.*
11. Новикова И. В. Формирование инновационной экономики как условие вхождения в геоэкономику в XXI веке / И. В. Новикова // Проблемы управления. – 2011. – № 2. – С. 68.
 12. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році. Щорічне Послання президента України до Верховної Ради України. – К., 2012. – С. 163.
 13. Старицька О. П. Важливість інноваційного розвитку вищої освіти при інтеграції в Європейське освітнє співробітництво / О. П. Старицька // Інноваційна економіка. – 2012. – № 1(27). – С. 29–33.
 14. Ципко В. Інтеграція України до Європейського освітнього простору з позицій філософського виміру освіти / В. Ципко // Вища школа. – 2012. – № 6. – С. 45–46.
 15. Шапошник В. А. Наука и образование / В. А. Шапошник // Вестник ВГУ. – 2010. – № 1. – С. 121. – Серия: “Проблемы высшего образования”.
 16. OECD. Education at a Glance: OECD Indicators 2011/– OECD: Paris, 2011.

Редакція отримала матеріал 20 грудня 2012 р.